Västerås i Erik XIV:s spår samt Västerås Domkyrka 22 oktober 2026

Torsdagen den 22 oktober 2026 gav vi oss ut på ännu en SPF resa som denna gång skulle ta oss till Västerås för att få höra mer om Erik XIV och titta på domkyrkan.

Resans första mål var Vallby friluftsmuseum där det vankades fika

Det har funnits en Folkets Park även i Västerås. Dock har den ursprungligen legat på en annan plats i Västerås som idag heter Arosparken. Byggnaderna har flyttats hit till Vallby.
År 1983 bytte Folkets Park namn till **Arosparken**. Den fortsatte att vara en populär plats ett tag, men lades ned några år in på 2000-talet efter att ha varit verksam i hundra år.

Utanför Vallby friluftsmuseum såg det ut så här en kulen oktoberdag

Den främsta anledningen till stoppet i Vallby var att vi skulle fika hos Systrarna på Gaggeska gården.

Kaffe och macka är alltid välkommet efter en resa i bussen

Här har vi vår eminente chaufför Micke Ineman från Viatour.

Interiör från ett rum i huset.

Gården tros vara uppförd på 1790-talet och låg ursprungligen vid Fiskartorget i centrala Västerås. År 1960 flyttades byggnaden till Vallby Friluftsmuseum för att ge plats åt det nya stadshuset.
Namnet kommer från Rudolf Gagge (1834–1912), en känd bankdirektör i Västerås som ägde gården vid 1800-talets slut

Husen på Vallby friluftsmuseum är inte en sammanhängande by som växt fram på platsen, utan ett 50-tal bevarade byggnader som flyttats dit från hela Västmanland och återuppförts för att visa liv och arbete från 1600-talet till 1900-talet. Museet grundades 1921 av intendenten Sven T. Kjellberg och drivs av Västerås stad.

Idén var att skapa ”ett Västmanland i miniatyr”.

Under Kjellbergs tid, fram till 1927, flyttades omkring tjugo byggnader till Vallby. Byggnaderna togs ofta isär på sin ursprungliga plats, transporterades och byggdes upp igen i museimiljön.

Föreningen köpte 1917 sin första byggnad, en bodlänga från Hemmingsbo, och 1921 reste man Hemmingsboboden på museiområdet.

Ytterligare exempel på miljö och byggnader i området.

I ett av husen på området fanns något man kallade ordmuseum.
Här hade folk bidragit med ord som kanske mest användes förr i tiden men kan säkert användas av den lite äldre generationen än idag.

Unga människor idag förstår nog inte innebörden av dessa ord.

Utanför roade sig några gäss i en liten vattensamling.

Efter kaffet och frallan var det dags att fortsätta till nästa anhalt som var Västerås slott.

Västerås slott är en av Västerås äldsta byggnader, belägen på en höjd vid Svartåns mynning i Mälaren. Det började som en medeltida försvarsborg på 1200-talet och blev under Gustav Vasa ett viktigt kungligt residens och en plats för riksdagar som förändrade Sveriges historia.

Slottet uppfördes troligen under första delen av 1200-talet som en borg för att skydda staden, hamnen och järn- och kopparexporten från Bergslagen. Ett medeltida torn finns fortfarande kvar i slottets nordöstra hörn, och byggnaden nämns i skriftliga källor första gången 1396.

Under senmedeltiden var slottet både fogdens residens och en strategisk fästning. Det belägrades flera gånger, bland annat under Engelbrektsupproret 1434 och under Gustav Vasas uppror mot Kristian II 1521

För att vara ett slott från 1200-talet såg byggnaden inte direkt ut som ett slott som man tänker sig det kunde se ut på den tiden.

Utanför fanns en park som går ner till Svartån som rinner genom staden. I bakgrunden ser man en klockstapel som tillhör Västerås stadshus.

Hösten är här och löven från träden singlar ner på gräsmattan som ett tecken på att snart är det vinter.

Vi samlades först inne på slottets borggård i väntan på att våra guider skulle anlända.

Vi blev uppdelade i två grupper och den gruppen jag kom med fick denna guide som heter Albert Här står han utanför slottet och pratar om dess ursprung och utbyggnad genom åren.

Naturligtvis dundrade först ett godståg set förbi strax utanför med följd att han fick vänta att prata tills detta passerat. När det väl var klart kom nästa tåg med godsvagnar och gjorde det omöjligt att höra.

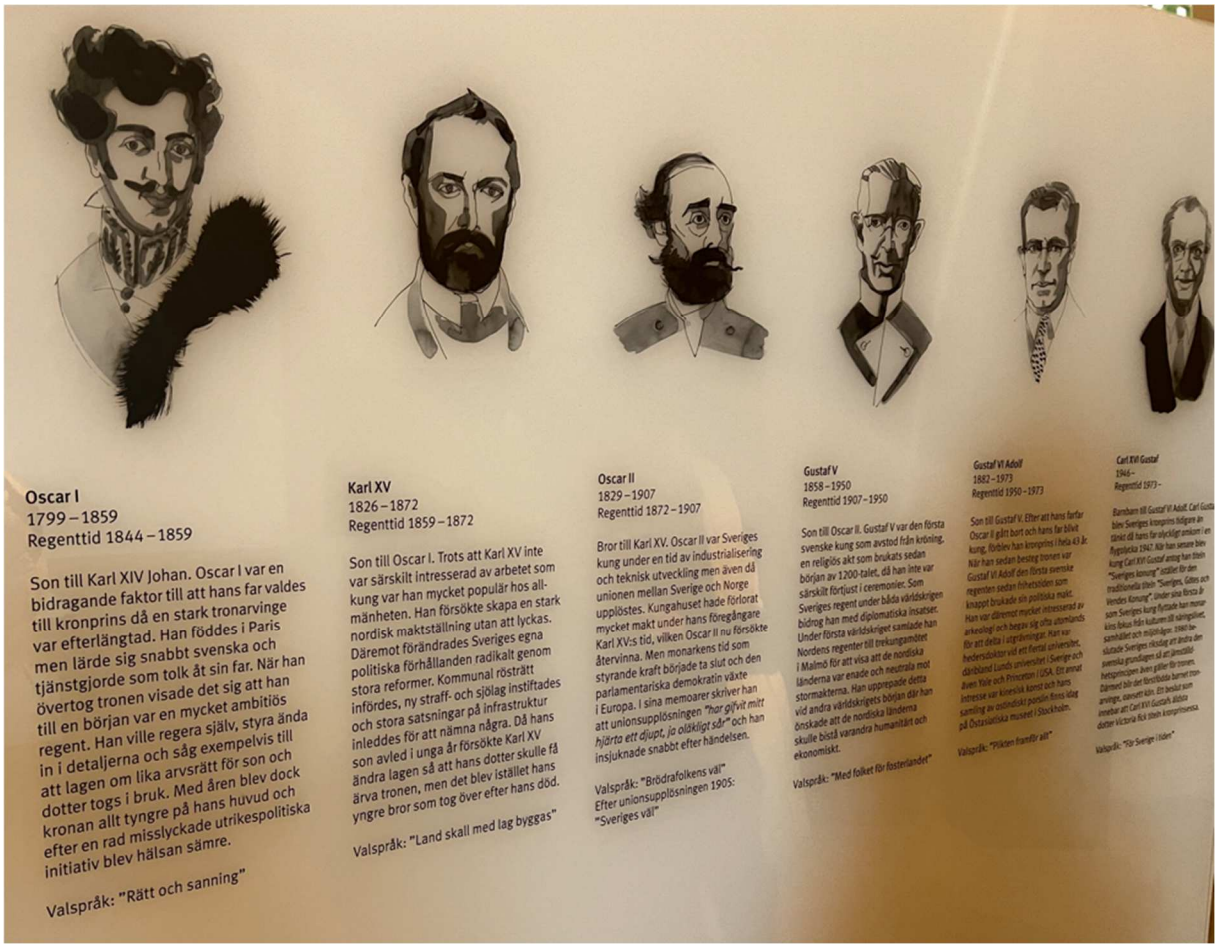
Men det var inte över för det. När tågen väl var försvunna började klockstapel på stadshuset klinga högt och ljudligt. Inte lätt av vara guide på Västerås slott!

Efter utomhusäventyret tog vi oss in i ett rum där Albin visade modeller av slottet från första början på 1200-talet till dagens datum.

Eftersom slottet haft betydelse med kungar genom åren fanns det ett antal kungar på bild från Gustav Vasa fram till dagens kung. Det som var intressant var hur deras ordspråk förändrats över tid.

Här har vi ett antal från ätten Bernadotte med sina ordspråk.

G

Nästa rum vi skulle besöka var rikssalen. På väggen längst bort hänger porträtt av Gustav Vasa i mitten. Till vänster om är det hans son Johan III och till höger Erik XIV d.v.s. Gustav Vasas äldsta son.

Gustav Vasa tog slottet i besittning och lät bygga ut det kraftigt under 1540-talet, bland annat med tegel från det rivna klostret. Han anlade även en borggård och gjorde slottet till ett av sina favoritresidens.
Slottet är särskilt känt för riksdagarna 1527, då reformationen beslutades och banden till den katolska kyrkan klipptes. Här beslutades också att svenska kungar skulle väljas inom Vasaätten, vilket gjorde Sverige till ett arvrike.

Kung Erik XIV hölls fången på slottet från juni 1573 till oktober 1574, tillsammans med delar av sin familj. Slottet fortsatte att användas som fängelse ända in på 1830-talet.

Erik hade avsatts efter upproret 1568 och förlorade formellt sin och sina efterkommandes rätt till kronan vid riksdagen 1569. Johan III flyttade honom ofta mellan slott – Stockholm, Åbo, Kastelholm, Gripsholm, Västerås och slutligen Örbyhus – eftersom flera sammansvärjningar ville befria Erik och återinsätta honom.

När Erik fördes till Västerås i juni 1573 följde Karin Månsdotter och barnen med dit, men kort därefter togs de från honom. Karin och barnen fördes tillbaka till Åbo slott, medan Erik lämnades ensam i fångenskapen.
Detta var troligen ett medvetet politiskt beslut: Johan III ville inte att den avsatte kungens familj skulle växa eller bli en samlingspunkt för anhängare.

Erik hölls isolerad på Västerås slott i ungefär sexton månader. Enligt lokal tradition satt han i ett källarvalv, och den medeltida fängelsehålan i det gamla kärntornet finns fortfarande bevarad.

Under fångenskapen upptäcktes den så kallade Mornayska sammansvärjningen i början av 1574, ett försök att befria Erik. Den ledde till att en av de inblandade, Charles de Mornay, dömdes till döden och avrättades.

I oktober 1574 fördes Erik från Västerås till Örbyhus slott i Uppland, där han hölls fången till sin död 1577. Flytten skedde hastigt, troligen som en säkerhetsåtgärd efter de upprepade befrielseförsöken. Johan III hade redan 1573 gett order om att Erik skulle avlivas om ett fritagningsförsök lyckades.

Modern forskning har fastställt att Erik dog av arsenikförgiftning på Örbyhus den 26 februari 1577 dock inte i någon ärtsoppa som det så ofta talas om.

I rikssalen blev vi bjudna på skönsång av en musikstuderande från högskolan. Slottet utnyttjas nämligen av skolan och vi hörde sång och musik från olika rum.

Efter så mycket kultur och historia blir man hungrig och det var dags at intaga lunchen som skedde i slottets restaurang.

Nästa mål var Västerås domkyrka.

Västerås domkyrka är Västerås stifts huvudkyrka och en av Sveriges mest betydelsefulla medeltida tegelkyrkor. Den ligger i centrala Västerås, har sitt ursprung på 1100-talet och är idag både historiskt monument och aktiv församlingskyrka.

Den äldsta kända kyrkan på platsen var en mindre gråstenskyrka. År 1244 påbörjades en större tegelkyrka, och den återinvigdes enligt traditionen den 16 augusti 1271, den helgades åt jungfru Maria och Johannes döparen.

Under 1300- och 1400-talen byggdes kyrkan ut med kapell och blev successivt större. Den fick sin nuvarande form som femskeppig hallkyrka i början av 1500-talet, fullbordad 1517.

En mäktig byggnad

Detta är Stureskåpet ett s.k. altarskåp.

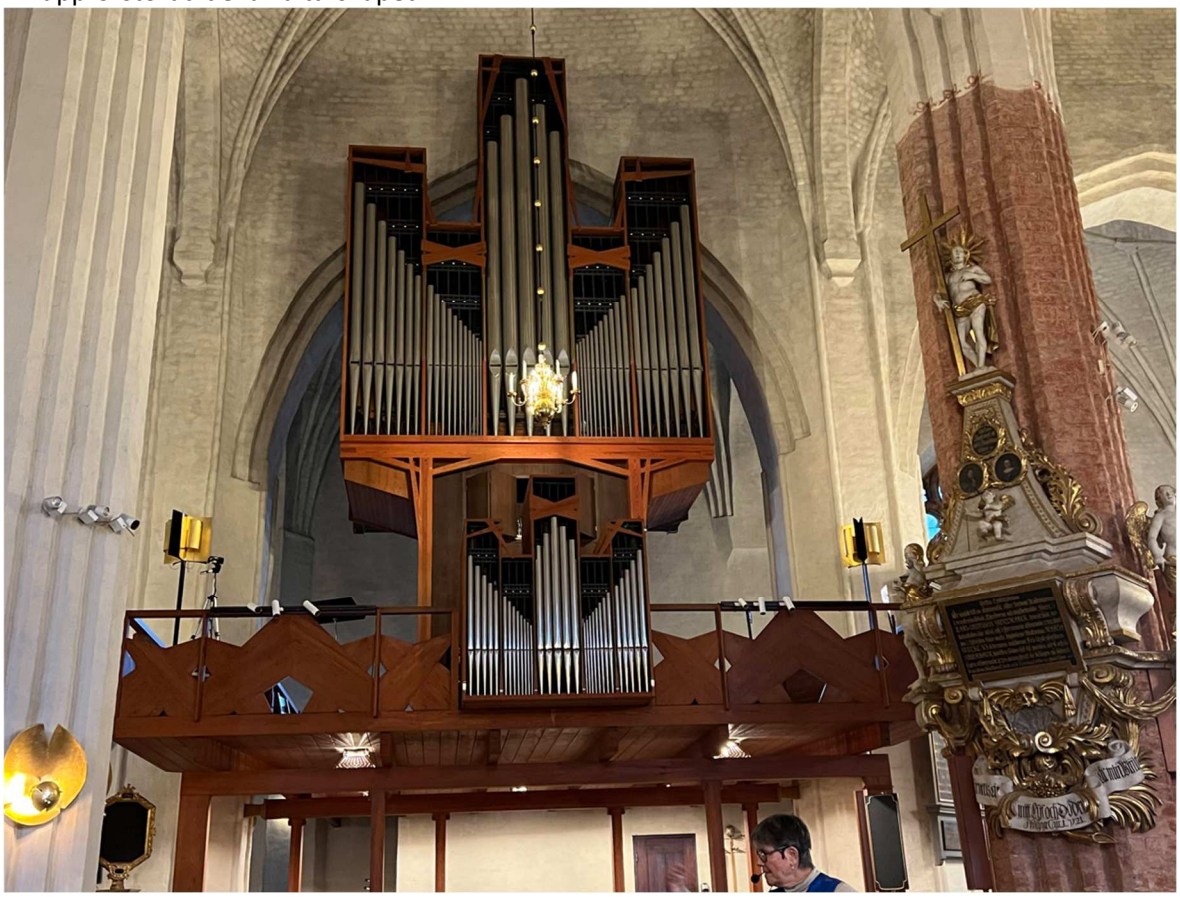
Västerås domkyrka har hela sex bevarade medeltida altarskåp, vilket är ovanligt – de flesta svenska kyrkor har förlorat sina under reformationen eller senare. Flera är importerade från kontinentens ledande snickeriverkstäder, särskilt Antwerpen och Bryssel, och flera står fortfarande i sin ursprungliga funktion vid altaren.

Det mest berömda är **Stureskåpet** vid högaltaret. Det är daterat 1516, tillverkades i Antwerpen och skänktes till domkyrkan av riksföreståndaren Sten Sture den yngre och hans hustru Kristina Gyllenstierna.
Det anses vara Sveriges största altarskåp och är rikt skulpterat och förgyllt, med dubbla flyglar. Det sattes på plats när domkyrkans långa utbyggnadsperiod avslutades, och betraktas som en av kyrkans förnämsta klenoder.

Sten Sture den yngre var riksföreståndare, alltså Sveriges faktiske regent, och Kristina Gyllenstierna var hans hustru. Båda är avbildade på altarskåpets sockel, den nedre delen av verket.
Gåvan var både religiös och politisk. En sådan praktfull altartavla i rikets domkyrka markerade Stureättens makt och fromhet, bara några år innan Sten Sture dog av sina sår efter slaget på Rotebro 1520 och Kristina övertog försvaret av Stockholm under det danska infallet.

En uppförstorad del av altarskåpet

Vi hade en jätteduktig guide som gav oss väldigt mycket information om kyrkans olika delar. Tyvärr har jag ingen bra bild på henne men ni kan se hennes huvud i bildens underkant. Guiden hette Ulla.

Den mest kända är dopfunten i **Depkens dopkapell**, skänkt till domkyrkan efter att köpmannen Simon Depken den äldre avled 1620. Hans maka och barn donerade då en nästan tre meter hög dopfunt med ett genombrutet träskrank, tillverkat i Lübeck 1622 i flera olika träslag.

Det som gör den speciell är sniderierna: skranket bärs upp av mans- och kvinnogestalter, varav några har könsöverskridande drag. Kapellet har beskrivits som “ett av renässanstidens märkligaste konstarbeten i vårt land”, och dess formspråk påminner om sniderierna på regalskeppet *Vasa*.

Erik XIV:s grav finns i **Västerås domkyrka**. Där vilar den avsatte kungen i en marmorsarkofag – men hans begravning var ursprungligen mycket enkel, och graven har senare blivit central i frågan om hur han dog.

Erik XIV dog den 26 februari 1577 som fånge på Örbyhus slott. Kroppen balsamerades, fördes till Västerås domkyrka och visades offentligt i tre dagar innan begravningen den 1 april 1577 – delvis för att alla skulle kunna övertygas om att den förre kungen verkligen var död.

Begravningen skedde utan närvaro av familj eller släktingar. Erik lades i en enkel furukista i ett nedsänkt gravvalv under kyrkgolvet; graven höjde sig bara något över golvet och markerades med ett diskret epitafium med bokstäverna **ER**, för *Ericus Rex*, ”kung Erik”.

Först 1782 grävdes kvarlevorna upp. På Gustav III:s initiativ fick Erik sedan en betydligt mer kunglig viloplats: en sarkofag av carraramarmor, med en förgylld begravningskrona som enligt traditionen hämtades från Johan III:s gravmonument i Uppsala.
Det fanns ett praktiskt problem: den nya kistan/sarkofagen var för kort för kungens kropp. Vid senare undersökningar fann man att fötterna hade åtskilts från benen, troligen för att kroppen skulle rymmas; de lades vid sidan av skelettet.

Här syns de s.k. riksregalierna d.v.s. kronan, spiran och äpplet. Dessa låg tidigare ovanpå sarkofagen men trots att det inte är äkta guld och diamanter har de blivit stulna ett anta gånger. Numera finns de i en monter vid sidan av sarkofagen.

Två rikt utsmyckade **epitafier** – minnesmonument över avlidna, uppsatta på en ¨vägg i domkyrkan. Sådana kunde likna små altaruppsatser med skulpturer, porträtt och inskriftstavlor. De behöver inte sitta direkt ovanför personernas gravar. Det fanns flera liknande i domkyrkan.

Det fanns många olika typer av fönster som hade olika motiv och representerade olika tidsåldrar. Här är exempel ett sådant.

Nu är guidningen i domkyrkan slut och vi skall åka hem till Järfälla.

Bilder: Sten Pernemark
Text: AI och Sten Pernemark
*S*enast uppdaterad 2026-10-25